

а саме вирішенням міжособистісних конфліктів, сімейних чи професійних проблем, активізацією творчого потенціалу та можливостями подальшого саморозвитку.

Література

1. Аврамцев В. В. Профессиональное общение в деятельности юриста: Учебн. пособие. – Новый Новгород.: Изд-во „Общество Интелсервис”, 2000.
2. Васильев В. Л. Юридическая психология. – Москва: 2000.
3. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Основи юридичної діяльності: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. – Київ: Знання, 2006.
4. Ежова Н. Н. Рабочая книга практического психолога. – Изд. 6-е. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008.
5. Кошинец В. Етичні засади участі психолога в юрисдикційному процесі // Юридична психологія та педагогіка. – 2009, №1.
6. Панок В.П., Чаплак Я.В., Романовська Д.Д. Психоконсультативні стратегії діяльності практичного психолога системи освіти: навч.-метод. посібник / В. Г. Панок, Чаплак Я. В., Романовська Д. Д. ; за ред. В. Г. Панка. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010.
7. Сорокотягин И.Н. Психология юриспруденции. – Санкт-Петербург: Изд-во „юридический центр Пресс”, 2006.

I. Lysenko. Features of consulting activity of psychologists in law.

In the article the study of specific of consulting activity of psychologist is carried out in a legal sphere. Certainly maintenance of psychological help the specialists of legal industry.

***Key words:** consulting activity, legal sphere, psychological help.*

УДК 159.9 – 051:316.47

О. А. Ляшенко

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ «СТАВЛЕННЯ» ТА ЙОГО ЗНАЧУЩІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА

У статті розглянуто психологічні підходи до визначення поняття «ставлення особистості». Аргументується необхідність вивчення проблеми ставлення особистості психолога-консультанта до майбутньої професійної діяльності.

***Ключові слова:** ставлення особистості, психолог-консультант, професійна діяльність, суб'єкт-суб'єктні ставлення, суб'єкт-об'єктні ставлення.*

Постановка проблеми. Сучасний світ надзвичайно прискорений та мінливий. Динамічно змінюються психологічні потреби людей та шляхи їх вирішення. Тому перед кожним психологом-консультантом у ході оволодіння майбутньою професійною діяльністю стоїть мета навчитися

швидко реагувати та вміти передбачити зміни оточуючої дійсності, випереджати соціальні запити людей. Однією з провідних ознак професійного становлення майбутнього психолога-консультанта, на нашу думку, є ставлення особистості до своєї професійної діяльності.

Мета статті: проаналізувати розробленість проблеми ставлення особистості психологів-консультантів до власної майбутньої професійної діяльності.

У психологічних дослідження радянських вчених (О.Д.Алфьоров, О.Ф.Лазурський, Е.В.Левченко, В.М.М'ясищев та ін.) особистість розглядається як система ставлень, а ставлення – як психічне утворення. Динаміка особистісного розвитку людини залежить від її безпосереднього ставлення до себе, оточуючої дійсності, професії тощо [1; 5; 8].

Ставлення – суб'єктивна сторона відображення особистістю дійсності, результат її взаємодії з навколишнім середовищем. Адже усвідомлення свого ставлення до оточуючого сприяє утворенню певних почуттів та емоцій, що стимулюють діяльність і впливають на розвиток особистісної спрямованості [11].

У дослідженнях В.М.М'ясищева зміст цього поняття розглядається як інтегральна «позиція» особистості; як зв'язок суб'єкта та об'єкта (за принципом взаємовідносин «організм-середовище»); як предмет психології (особистість – це система ставлень); як категорія психології (на рівні зі свідомістю, діяльністю, спілкування) [8].

Серед вчених, які вивчали проблему ставлення особистості, значний внесок у дослідження проблеми особистісного ставлення зробили О.Д.Алфьоров, М.Я.Басов, В.М.Бехтерев, В.М.М'ясищев, О.Ф.Лазурського, Е.В.Левченко, С.Л.Рубінштейн та ін.. Психологи підходили до дослідження та тлумачення поняття «ставлення» з різних позицій.

Зокрема, В.М.Бехтерев розробив свою концепцію на основі принципу взаємовідносин організму та середовища. Вчений вивчав цю проблему як психофізичну і досліджував активне ставлення людини до середовища. Особистісне середовище - це головний центр нервово-психічної діяльності, що лежить в основі активно-самостійного ставлення живого організму до оточуючого середовища та дійсності. Досліджуючи більш складні види ставлень, які виникають на основі минулого досвіду, у зв'язку із проблемою особистості, вчений наділяв особистість основними функціями психічного – інтеграцією та регуляцією, вказуючи на можливість досягнення нею найвищого рівня у взаємодії із середовищем, тобто активно-самостійне ставлення, за умови навчання особистості. Таким чином, В.М.Бехтерев пов'язував сутність психологічного з регуляцією ставлення організму до середовища [5].

На противагу йому, О.Ф.Лазурський вважав, що основна функція психічного полягає у внутрішніх ставленнях. Ставлення розчинилося у

більш широкому контексті екзопсихічних проявів, включивши в себе всі соціально-зумовлені, зовнішні прояви [5]. Дослідник показав, що психічне життя людини не існує без ставлень, оскільки, суб'єктом ставлень є особистість в цілому, а об'єктом - реальна дійсність [8].

Саме О.Ф.Лазурському належить введення поняття «ставлення особистості» у психологію. Результати емпіричних досліджень дозволили вченому виділити 15 груп ставлень, в основі яких лежать найбільш значущі для людини об'єкти реальної дійсності: природа, суспільство, цінності, люди тощо. Вчений визначав поняття «ставлення» як структурний компонент спрямованості особистості.

Думку О.Ф.Лазурського розвинули його учні – М.Я.Басов та В.М.М'ясищев, які виходили з обумовленого цим вченим положенням про виділення «ендопсихіки» та «екзопсихіки». Вивчаючи суб'єкт-об'єктні взаємозв'язки організмів, М.Я. Басов досліджував актуальний план, актуальну взаємодію організму із середовищем і його наслідок – діяльність, як процес. Разом з цим В.М.М'ясищев розглядав потенційний план, описуючи його, головним чином, в поняттях «особистість» та «ставлення».

Пояснюючи систему «організм-середовище» через розвиток, М.Я.Басов досліджував кожен з трьох підсистем – організм (людина), середовище, діяльність – та розглядав складні стосунки між ними. Йому належить створенням понятійного апарату для презентації цих складних взаємозв'язків, класифікацію яких вчений будував в системі взаємоперетворення понять та відповідних їм явищ [5].

Отже, на відміну від М.Я. Басова, В.М.М'ясищев пояснював, що ставлення до оточуючого світу зумовлюється попереднім досвідом особистості, незалежно від об'єктів психічного життя. Якщо М.Я.Басов розглядав результат взаємодії людини з середовищем в її актуальному втіленні, як процес діяльності, то для В.М.М'ясищева таким результатом є складне структурне утворення взаємозв'язків між особистістю і середовищем. До цього утворення, яке зустрічається також у працях В.Вундта та К.Штумпфа, що об'єднує зовнішні прояви та внутрішні механізми, вчений відносить характер та темперамент.

Вводячи категорію характеру, В.М.М'ясищев вказував на суб'єкт-суб'єктні ставлення: особливості особистості, що він описував у своїй концепції, являють собою продукт її взаємостосунків з людьми. Вчений переносить описи психічного в цілому на систему ставлень особистості: ділить ставлення на когнітивні та афективні. Він пропонує проект психології, одиницею аналізу в якій є особистість, а ключовим поняттям – ставлення. Особистість, на його думку, являє собою співставлення реакцій організму одна одній та взаємодія їх. На думку вченого, система інтегральної психології людини повинна бути збудована на основі поняття свідомої особистості та її ставлення до її діяльності. Свідомою особистістю, суспільний

індивід є перш за все складною діалектичною системою ставлень, що обумовлена всією історією суспільного розвитку людини. В психологічному плані ставлення людини презентують суб'єктивну, внутрішню індивідуально-вибіркову сторону його багатобразних зв'язків з різними сторонами дійсності та з усією дійсністю в цілому [8].

Е.В.Левченко вважала, що ідеї В.М.М'ясищева фундаментальні, а його головний внесок полягає у створенні психологічної концепції с поняттям «ставлення» в основі. В цілісному об'єкті вивчення цієї концепції об'єднуються ідеї суб'єкт-суб'єктного зв'язку, активності, цілісності, взаємодії діяльності та розвитку та інші [5].

Розглядаючи відносини людини як систему зв'язків зі світом, С.Л.Рубінштейн вказував, що «...свою об'єктивну змістовність психології людини і її діяльності беруть зі ставлення однієї людини до іншої». І далі: «Суспільні ставлення до людей опосередковують у людини і саме ставлення її до природи, взагалі до об'єкта. Людина існує як людина лише завдяки своєму ставленню до іншої людини» [9, 51].

Ця позиція вченого досить принципова, тому що пізнання людини не може відбуватися поза зв'язками з іншими людьми. Адже воно припускає мовлення, мислення, взаємодію. Дослідник вказував, що в кожному «Я» є елемент колективності та воно не може існувати без «Ми» та «Вони». С.Л.Рубінштейн відмічав, що «серце людини все виткане з його людських стосунків з іншими людьми» [3].

О.Д.Алфьоров розглядав ставлення як компонент структури діяльності [1]. Він вважає, що ставлення складають ядро свідомості і виконують інтегративні функції. У свій час Л.С.Виготський відмічав, що загальна структура свідомості характеризується перш за все визначеною системою ставлень та залежностей, що існують між окремими його сторонами, окремими видами діяльності. Зв'язок ставлення з різними компонентами психічної діяльності можна побачити у більшості наукових праць, присвячених цій проблемі. О.Д.Алфьоров у ряді праць показав, що ставлення у психічній діяльності вступає у взаємозв'язок із потребами в знаннях, пізнавальних інтересах, мотивах, емоціях та здібностях особистості. Зокрема вчений виокремив деякі закономірності таких взаємозв'язків:

а) ставлення та потреби. Потреба, перш за все, є необхідністю у чомусь, може також визначати й ставлення, але воно може бути лише у тих випадках, коли починається пошук задоволення цієї потреби. Із задоволенням потреби змінюється і ставлення. Саме цим, на думку О.Ф.Алфьорова, пояснюється факти зниження відповідального ставлення до навчання у окремих школярів. Таким чином, потреба виступає в якості носія ставлення, а ставлення активізує задоволення потреби;

б) ставлення та інтерес. Сутність ставлень характеризують також інтереси. Вони виникають у зв'язку із позитивним ставленням до об'єкта.

Г.І.Щукіна зауважила те, що інтерес відображає дійсність, але, відображаючи її, людина обов'язково висловлює і своє ставлення до неї [12];

в) ставлення та мотиви. Мотив спонукає діяльність, спрямовану на задоволення потреб та інтересів особистості. Нерідко можна побачити у літературі порівняння «мотиву» до «ставлення», хоча, на думку О.Д.Алфьорова, це неправомірно. Вчений відзначив, що як елемент ставлення мотив забезпечує його активну роль та участь в реалізації наміру та цілі діяльності;

г) ставлення та емоції. Емоції - це переживання ставлень людини до дійсності. Самі ж переживання – це наслідок відображення в індивідуальній свідомості взаємодії суб'єкта та об'єкта. Емоції та почуття відіграють велику роль у виникненні та зміцненні ставлень;

д) ставлення та здібності. Досліджуючи зв'язок ставлення та здібностей людини, вчені роблять висновок, що рівень здібностей залежить від характеру їх зв'язку із ставленнями особистості. Якщо якості індивідуума суперечать ставленням особистості, рівень здібностей знижується. Навпаки, коли ці протиріччя подолано і досягнуто відповідності між якостями, необхідними для певної діяльності, і позитивним ставленням до неї, то рівень здібностей максимально підвищується [1].

Тому можна погодитись з вченим у тому, що ставлення не можна розчиняти в інших психічних процесах, станах, якостях особистості. Вони виконують інтегративні функції і тому можна відзначити їх самостійну роль у психічній діяльності.

В свою чергу В.Г.Казанська відзначала, що особистість може проявити себе тільки через ставлення до різних аспектів життя. Ці ставлення виступають причиною зовнішньої активності людини та проявляються у почуттях, вольових діях, інтелектуальних оцінках оточуючого середовища [3]. На думку вченої, ставлення завжди пов'язані з потребами – головним джерелом енергії людей. Потреби визначаються, як залежність стану організму, особистості, соціальної групи від об'єктивного змісту умов їх існування та розвитку.

Потреба – передумова та результат не тільки трудової діяльності, але й пізнавальних процесів. Тому вони виступають як стани особистості, що регулюють її поведінку. Потреби виявляються у мотивах, що спонукають до діяльності. Об'єкти потреб, проходячи через свідомість, виступають у якості мотивів, що передбачає активність особистості. Розвиваючи концепцію психології розвитку особистості, К.О.Альбуханова-Славська показала особистість як системне утворення, «ядро» якої складають стійкі системи властивих для неї ставлень [2].

В ставленнях, на думку О.Г.Ковальова, проявляється уся сутність особистості, її домінуючі потреби, ідейна спрямованість і моральна вихованість. Вчений виділив два фактори впливу на формування ставлення

особистості, які також впливають на ставлення до професійної діяльності. Економічні ставлення, що діють у даному виробництві, з використанням матеріальних благ, а також морально-політичні (ідеологічні) ставлення суспільства [4].

Треба ще раз звернутися до наукових положень О.Д.Алфьорова, в яких вчений вказував, що будь-яка діяльність - це зв'язок між суб'єктом та об'єктом, з чого можна зробити висновки, що стан активності, дієвості та емоційності ставлення є наслідком впливу об'єкта ставлення, тобто діяльності.

Варто враховувати, що людина ніколи не буде залишатися на одинці з діяльністю – вона включена в складну систему суспільних та виробничих стосунків. З цього приводу О.М.Леонтьєв зауважував, що ставлення людини до навколишнього предметного світу завжди опосередковані ставленням людини до суспільства, до людей. Вони включені у спілкування, навіть коли людина залишається наодинці [6].

Для позначення ставлень людини до оточуючої дійсності М.Д.Левітов застосовував й інші поняття: «ідеал», «інтерес», «схильність», «мотив», «почуття». П.М.Якобсон не ототожнював ставлення та почуття. Він зауважив, що почуття висловлюють значущі для особистості ставлення до дійсності та впливають на людську особистість»

Багато психологів підкреслюють, що на ставлення людини суттєво впливають всі види його психічної діяльності, перш за все пов'язанні із пізнанням, сприйманням, пам'яттю, мисленням, уявою. Вони тісно взаємодіють з проявами характеру, темпераменту, здібностей, напруженості вольових зусиль, що впливає на успіхи у різних видах діяльності, зокрема і в учбовій діяльності. Активна роль ставлень у психічній діяльності дорослої людини, їх зв'язок з іншими компонентами психіки суттєво впливають на формування її специфічних новоутворень: системи переваг, думок, смаків, інтересів, стиля поведінки [7].

Звичайно, ці новоутворення відіграють важливе значення у професійній діяльності психолога-консультанта. У своєму дослідженні А.В.Серий вказував на те, що у психолога мають бути особливі індивідуальні якості, світогляд, система цінностей та, особливо, осмислене ставлення до себе, як суб'єкта професійної діяльності. Це пов'язано з тим, що психолог постійно включений у роботу з людьми різних вікових, соціальних, релігійних та культурних категорій. Вчений вказував, що ставлення до професійної діяльності визначають особистісні смисли. З одного боку ці смисли впливають на формування цього ставлення, а з іншого, – участь психолога у професійній діяльності та взаємодії з професійним оточенням впливає на його систему особистісних смислів [10].

Висновки. Враховуючи здійснений аналіз можна стверджувати, що категорії «особистість» та «ставлення» знаходяться у дуже тісному зв'язку.

Ставлення тісно переплітається з мотивами, потребами, цінностями та позицією особистості. Також ставлення відіграє велику роль у міжособистісних стосунках та взаємодіях.

Важливе значення «ставлення» відіграє у будь-якій професійній діяльності, а, особливо, у професіях соціономічного типу. Тому варто зауважити, що в процесі професійної діяльності психолога-консультанта важливе значення будуть відігравати не тільки суб'єкт-об'єктні ставлення консультанта до діяльності, а й суб'єкт-суб'єктне ставлення до клієнта.

Загалом, проблему ставлення до професійної діяльності важко назвати вивченою та детально розглянутою. Вчені більшою мірою звертали увагу на дослідження феномену «ставлення» до учбової діяльності, але мало висвітленою залишається проблема ставлення особистості до майбутньої професійної діяльності, зокрема, майбутнього психолога-консультанта до власної майбутньої спеціальності. Тому перспектива наших подальших досліджень буде спрямована саме на детальне вивчення проблеми ставлення особистості психолога-консультанта до майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Алфёров А.Д. Теоретические предпосылки исследования проблемы отношение школьников к учению // Отношение школьников к учению: Межвузовский сб. науч. трудов. – Ростов-на-Дону: РГПИ, 1985.
2. Казанская В.Г. Взаимоотношение преподавателей с учащимися ПТУ в процессе обучения: метод. пособие. – Москва: Высшая школа, 1990.
3. Казанская В.Г. Педагогическая психология: Учебное пособие. – Санкт-Петербург: Питер, 2003.
4. Ковалев А.Г., Мясищев В.Н. Психические особенности человека. – Т. 2. Способности. - Ленинград: ЛГУ, 1960.
5. Басов М.Я., Мясищев В.Н.: общность судеб, близость идей [Текст] / Е. В. Левченко // Обозрение психиатрии и мед. психологии им. В.М. Бехтерева. - 2005. - № 2.
6. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения. В 2-х т. – Москва: Педагогика, 1983.
7. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи. – Москва: Наука. – 1984.
8. Мясищев В.Н. Психология отношений: Избр. психол. тр. / Под ред. А.А.Бодалева. – Москва; Воронеж: 1995.
9. Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии. – Москва: Изда.акад.наук СССР. – 1959.
10. Серый А.В. Осмысленное отношение к профессиональной деятельности как условие развития профессионально-значимые качества психологов-практиков // “Вестник Кемеровского Государственного Университета” №2 (22). – Кемерово: “Компания ЮНИТИ”, 2005.
11. Словарь практического психолога / Головин С.Ю. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск: Харвест, 2007.

12. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике. - Москва: Педагогика, 1971.

O. Liashenko. The essence of the phenomenon of «attitude» and its importance in professional activities of psychologist-consultant.

The article deals with the determination approaches of concept «relation of personality». The necessity of study of problem of personal relation of psychologist-consultant according to the future professional activity is argued.

Key words: attitude of the individual, psychologist-consultant, professional activity.

УДК 159.9

С. К. Мельничук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА КОРЕКЦІЇ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми впевненості в собі, висвітлено умови її формування і розвитку, проаналізовано особливості проведення психологічного консультування і корекції впевненості в собі.

Ключові слова: впевненість у собі, психологічне консультування з проблеми впевненості, тренінг упевненості в собі.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства істотно підвищилися вимоги до здатності особистості приймати самостійні рішення, компетентно розв'язувати завдання, бути впевненою у своїх можливостях і здібностях. Формування такої особистості можливе лише за умови розвитку оптимістичного світосприйняття, ціннісного ставлення до себе, довіри до своїх можливостей, упевненості в собі як однієї з базових якостей особистості.

У зв'язку з цим розробляються різні наукові підходи до надання консультантом професійної психологічної допомоги клієнту (А. Айві, Ю. Альшина, О. Бондаренко, К. Роджерс) до проведення соціально-психологічного навчання, яке спрямоване на корекцію та розвиток впевненості в собі (С. Мамонтов, В. Ромек, М. Смит, Т. Яценко).

Теоретичний аналіз досліджень цієї проблеми показав, що існують різні підходи до психологічного консультування та корекції впевненості у собі, які потребують подальшого аналізу та узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі теоретичного аналізу наукових підходів до вивчення проблеми впевненості [1; 2; 6; 7], ми визначаємо впевненість у собі як комплексну інтегральну характеристику особистості, що включає когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, які виражаються через усвідомлення власної спроможності розв'язувати завдання, самоповагу, емоційну зрілість та соціально прийнятний поведінковий репертуар, що виражається в успішній діяльності.